

**Чернігівщина
у житті та творчості
П.О. КУЛІША**

Чернігівська обласна універсальна наукова
бібліотека імені В. Г. Короленка

**Серія «Письменники –
наші земляки»**

ЧЕРНІГІВЩИНА У ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ П. О. КУЛІША

Рекомендаційний бібліографічний покажчик

Чернігів 2019

УДК 016:82Куліш П.
К 90

Чернігівщина в житті та творчості П. О. Куліша : рек.
К 90 бібліогр. покажч. / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка ;
[уклад. Л. В. Студьонова ; ред. І. Я. Каганова ; відп. за вип.
І. М. Аліференко]. – Чернігів : ОУНБ ім. В. Г. Короленка,
2019. – 43 с. – (Письменники – наші земляки).

УДК 016:82Куліш П.

Чернігівська ОУНБ
ім. В. Г. Короленка,
2019

ПЕРЕДМОВА

Старовинне містечко Вороніж згадується у літопису під 1177 роком. Розташоване біля шляху, яким жителі їздили до Новгорода-Сіверського. У 1654 році Вороніж став сотенним містечком Ніжинського полку. У зв'язку із скасуванням полкового устрою Вороніж як центр волості увійшов до складу Глухівського повіту Новгород-Сіверського намісництва. З 1796 року – містечко Глухівського повіту Малоросійської губернії, а з 1802 року – в складі новоутвореної Чернігівської губернії.

Тривалий час Вороніж залишався глухим, занедбаним волосним містечком із затишними дерев'яними будинками, зведеними на не змоцнених вулицях, котрі у період дощів потопали у багнюці. Достопам'ятностями Воронежа були чарівні сади і замріяна річка Есмань. Вороніж населяли закріпачені селяни, козаки і дворяни. Бідність уживалася із середнім достатком і відвертим багатством.

Родина Олександра Андрійовича Куліша жила у Воронежі не бідно, за старосвітським укладом. Господар мав цікаве родинне коріння. Його пращур, військовий товариш Михайло Кулішенко, мешкав у Воронежі ще на межі XVII–XVIII ст. Мав двох синів на ім'я Дем'ян та Іван. Почергово брати Куліші обіймали посади воронезького курінного отамана. Іван Куліш став батьком двох хлопчаків. Старший Яків залишився в історичній пам'яті як сотенний отаман. Молодший Андрій ніяких чинів не нажив. Так і помер. Однак одружитися встиг з красунею Єфимією, дочкою значкового товариша Григорія Латиша. Від цього шлюбу у Андрія та Єфимії народилися сини Олександр та Роман.

Олександр Андрійович двічі брав шлюб. Перша дружина Марія народила сина Миколу. Невідомо, чому і коли вони

розлучилися. Олександра Куліша доля звела з Катериною Іванівною Гладкою. Походила вона з багатого козацького роду, але була неписьменною. Розмовляла українською мовою. Олександр Андрійович пишався дружиною. Був владним й скупуватим. Ніде не служив. Писався просто – «дворянин без чину». Тому Куліші могли претендувати лише на особисте дворянство. На спадкоємне дворянство у них права не було. Олександр Куліш називав себе заможним хліборобом. На хуторі Маковка неподалік Воронежа він мав гарне господарство. Тут починали жити його дочки і сини. Один з них, в майбутньому відомий письменник Пантелеймон Куліш, згадував: *«Жил я здесь шире обыкновенного, дыша прохладой тихих, росистых полей и бродя под сквозящим на солнце навесом высоких, издавна сбереженных деревьев... Местность хутора Маковка как будто для того и создана, чтобы настроение души возвысить до поэтической чистоты и до поэтического величия. Безводная, ровная степь вокруг опускается плавным размахом к напоенной водою низине, и зрение издалека уже предчувствует чудеса света и тени, тепла и прохлады над тихими струями лесной реки».*

У подружжя Кулішів до появи на світ Панька народилося семеро дітей. Живим залишився лише Тимофій – хворобливий хлопчик. Тому батьки зраділи, коли у них з'явилася восьма дитина. Сталося це 7 серпня (26 липня за ст. ст.) 1819 року в день храмового свята Пантелеймона-цілителя. Тому і дали синові ім'я цього святого.

Пантелеймон Куліш, як і його брат Тимофій, котрий помер у чотирирічному віці, теж відрізнявся хворобливістю. Пізно почав говорити. Мати, Катерина Іванівна, приділяла синові багато уваги. Коли Панькові було п'ять років, вона померла. Хлопчиком опікувалася двоюрідна сестра Леся, старша за нього на чотири роки. Вона навчила його читати.

Згодом Олександр Андрійович Куліш зійшовся з багатою поміщицею Уляною Мужилівською, яка жила по сусідству. На Пантелеймона вона справила величезне враження силою розуму і доброти. Батько прийняв рішення поміняти свій хутір Маківка із садом і пасікою на розкішний дім Мужилівської з бібліотекою, картинами й німецькими слугами. На той час Панько навчався у Новгород-Сіверському повітовому училищі. Однак часто відвідував цей дім. Його приязно зустрічали. Юнак ставав свідком цікавих музичних вечорів. Подобалася їжа, якою пригощали. Етикет за столом. Розмови французькою мовою. Пані Мужилівська помітила потяг Пантелеймона до малярства і всіляко сприяла цьому захопленню. Поступово юнак почав відрізнятися серед своїх однолітків вишуканістю та аристократизмом. Відсутність гарних фізичних даних компенсувалася малярством. Схвальні відгуки на проілюстрований Паньком «Псалтир» надали йому впевненості в собі і наснаги.

Уляна Мужилівська переконала юнака вчитися у Новгород-Сіверській гімназії, котра по праву вважалася впливовим осередком. Олександр Андрійович не заперечував.

Навчався Пантелеймон погано. Захоплювався лише літературою та малюванням. Він тижнями не з'являвся в гімназії, а пізніше батько забрав його з передостаннього класу гімназії, бо не вистачало коштів для навчання.

Майже сім років Пантелеймон Куліш прожив у Новгороді-Сіверському. Цей період залишив глибокий слід у душі майбутнього письменника. Пережите ним у цьому місті знайшло відображення у повістях «Феклуша» та «Яков Яковлевич». У 1852–1853 рр. побачив світ історичний роман Куліша «Алексей Однорог», присвячений подіям 1604 р. на Сіверщині. Тут знаходимо описи оновленого Новгород-Сіверського замку, Спаського собору у затінку дерев. Новгород-Сіверські мотиви

притаманні поемі «Григорій Сковорода»: Куліш вперше засвідчує факт перебування в Новгороді-Сіверському видатного поета й філософа. У статті «Судьбы Киевского Великого княжества и удельных княжеств в Киево-Днепровской Руси до татарского погрома» (вміщена у збірнику «Живописная Россия» 1897 р.) Пантелеймон Олександрович Куліш переконливо доводив, що Новгород-Сіверський заснував великий князь Володимир у Х столітті, а вже через 90 років археологи підтвердили цей висновок Куліша. У «Записках о Южной Руси» міститься ще одна згадка про старовинне місто. Йдеться про протопопа Лисовського, якого Петро I призначив Новгород-Сіверським сотником, а той безсоромно грабував городян.

1836 р. за наполяганням батька Пантелеймон прибув до Ніжина. Завдяки зв'язкам Олександра Андрійовича юнак розпочав службу в канцелярії Ніжинського ліцею. Паралельно працював домашнім вчителем у поміщицьких родинах. Саме в цей період у характері Пантелеймона з'являються риси, котрі в майбутньому позбавлять його багатьох вірних друзів. Це – неймовірне самолюбство, егоцентризм, індивідуалізм, різкість. Ще шістнадцятирічний гімназист Новгород-Сіверської гімназії Куліш сказав собі, що обов'язково стане першим поетом України. Його поетична історія – поема «Україна» побачила світ майже одночасно з «Кобзарем» Т. Г. Шевченка і не викликала особливих відгуків. Куліш зрозумів, що перший поет не він, другим бути не хотів і замовк майже на двадцять років.

У 1839 році Пантелеймон Куліш вступив на історико-філософський факультет Київського університету. За рік перевівся на юридичний. А незабаром кинув навчання, бо у батька бракувало коштів. Він викладав у міських школах Києва та Луцька. Заробивши грошей, став вільним слухачем Київського університету. Займався й творчістю. У 1843 році Куліш видав російською мовою історичний роман «Михайло Чарнышенко, или Малороссия восемьдесят лет назад». У творі описана

таємнича будівля Малоросійської колегії у Глухові, яку Тарас Шевченко назвав «кровожадным чудовищем».

У П. О. Куліша налагодилися зв'язки із великими землевласниками – поміщиками Тарновським та Галаганом, від яких одержував значну грошову допомогу. Це дозволило йому мандрувати Київською та Чернігівською губерніями. Зібраний ним у 1843–1845 рр. значний етнографічний матеріал ліг в основу «Записок о Южной Руси».

Петербурзький журнал «Современник» у 1845 році опублікував перші розділи історичного роману Пантелеймона Куліша «Чорна рада». У центрі оповіді – подія, що відбулася під Ніжином у 1663 році. Саме тоді Івана Брюховецького обрали гетьманом Лівобережної України. Між тодішнім редактором часопису Петром Плетньовим та Пантелеймоном Кулішем зав'язалося листування. Виникла обопільна симпатія, і Плетньов як ректор Петербурзького університету і керуючий учбовим округом запросив Пантелеймона Олександровича до столиці Російської імперії. Дав йому дві посади – старшого вчителя гімназії і викладача російської мови для чужоземних слухачів університету.

З середини 1840-х рр. Пантелеймона Куліша знають як талановитого прозаїка. Його запрошують на літературні вечори. У цей час він мешкає у Києві, де відбулося знайомство з Тарасом Шевченком, Миколою Костомаровим та Василем Білозерським – майбутнім редактором журналу «Основа». Зав'язалася дружба. Але, як писав Борис Грінченко у біографічному нарисі «П. А. Кулиш», сердечні відносини *«несколько охлаждались сильным несоответствием натур обоих писателей: Шевченку не нравилась «аристократичность» Кулиша, а последний не совсем мирился с проявлением сильного «козацько-бурлацького» демократизма поэта»*.

У 1844 році Василь Михайлович Білозерський запросив Пантелеймона Олександровича Куліша до себе на хутір Мотронівка Борзнянського повіту Чернігівської губернії (тепер у складі села Оленівка Борзнянського району Чернігівської області). Там Куліш вперше побачив свою майбутню дружину, яка увійде в історію літератури як письменниця Ганна Барвінок. А тоді шістнадцятирічну дівчину звали Олександрою Білозерською. Василь Михайлович був її рідним братом. Ніякого враження на Куліша вона не справила. Навпаки, йому сподобалася сестра Олександри Люба, яка перебувала у полоні нещасливого кохання до сусіда, поета-пісняря Віктора Забіли. Пантелеймон Олександрович навіть не помітив закоханих поглядів Олександри. Про свої почуття до нього вона писала братові Василю, коли він вже перебував у Петербурзі. Василь читав їх Пантелеймону. І він почав сприймати дівчину по-іншому. По правді, Кулішу не везло в коханні. Йому дуже подобалася дочка Петра Плетньова Ольга. Однак це почуття розвіялося на попіл, коли Пантелеймон почув з її вуст нешанобливе висловлювання про українську мову. Потім була Люба Білозерська. Все для нього скінчилося, коли дізнався, що під тиском батька вона вийшла заміж за багатого сусіда – поміщика Боголюбцева. У щоденнику Пантелеймон Куліш записав, що Сашу Білозерську не кохає. Проте вагався – одружитись йому, чи не одружитися. Бо на жінку дивився більше як фізіолог, ніж поет. Скоріш за все, одружився б на господарських здібностях.

У грудні 1846 року Куліш знову відвідав Мотронівку. Записав у щоденнику, що вирішив Сашу утримати за собою. Вона вихована матір'ю і тому буде гарною дружиною. Так, вона приємна у всіх відносинах дівчина, але відсутній в неї столичний шарм, який так подобався йому в Ользі Плетньовій та інших молодих жінках. Олександра провінціалка, записує він у щоденнику, та й ще має «недостатність розумової освіти». Вона

змушена буде грати незavidну роль у культурному товаристві. Тому Куліш висловив своє побоювання вводити її у петербурзький бомонд.

І тим не менше, він побрався з Олександрою Михайлівною Білозерською 22 січня 1847 р. Боярином на весіллі був співучий, дотепний, веселий друг Пантелеймона – Тарас Шевченко.

Проте подружнє життя не складалося. Почалися сварки. Куліш постійно моралізує. Він впевнений у своїй моральності і цим доводить свою юну дружину до розпачу. Змучена Олександра Михайлівна повернулася до Мотронівки, а Пантелеймон Олександрович залишився у Петербурзі.

Достатньо багато написано про Кирило-Мефодіївське товариство, членом якого був також і Пантелеймон Куліш. Тому, зазначимо лише, що після його арешту і вироку (перебування на засланні у місті Тулі) Олександра Михайлівна, за її зізнанням сестрі, два роки носила «тульскую уродливую шляпку, делала великим панам визиты», аби врятувати чоловіка. Йї це вдалося.

Влітку 1856 року Пантелеймон Куліш рушив з Петербурга в Україну. На душі – порожнеча, незадоволення життям, бажання знайти українську жінку, яку він міг би обожнювати. Виїхав з Петербурга через Москву й Тулу, зупинився у Миколи Даниловича Білозерського на хуторі Миколаїв, потім – Мотронівка, Линовиця, Качанівка, Сокиринці, знову Линовиця. У 1860 році на запрошення Леоніда Глібова Куліш відвідав Чернігів. У ці роки Пантелеймон Олександрович пережив кілька романів з різними жінками, які принесли гіркоту розчарувань. У листі до Данила Семеновича Каменецького, завідувача видавництва Куліша у Петербурзі, від 4 липня 1860 року письменник зізнавався: *«Я уже писав Вам, що зі мною тут трапляються чудеса. Жінки залицяються до мене, як до Дон-Жуана. Це є щастя мого життя. Щастя тому, що я присмодно зайнятий і забуваю своє погане минуле. Між тим людина*

одкривається мені в жінці дивовижно». І врешті решт він повернувся до дружини.

У 1877 році Пантелеймон Куліш назавжди залишив державну службу та оселився на хуторі Мотронівка, який належав Олександрі Михайлівні. Тут він писав нові вірші, поеми, драми і багато господарював у полі, на току, в саду, орав, сів, корчував, рубав і садив. Майстрував за верстатом. На честь своєї дружини перейменував хутір на Ганнину Пустинь, де завжди було людно. Гостювали численні племінники і племінниці. На день народження Пантелеймона Олександровича діти разом із дорослими прикрашали Мотронівку гірляндами із живих квітів. Обитель письменника відвідували видатні діячі української культури і науки.

Олександра Михайлівна наполягла, щоб Пантелеймон Олександрович розпочав роботу над перекладами творів Шекспіра, Байрона, Гете, Шиллера, Гейне і не витрачав час на господарські справи. Цю нелегку працю вона взяла на себе. Куліш наполегливо перекладав не лише цих письменників. Він захопився віршованими перекладами з Біблії. Підготував до друку повний український переклад Біблії, але той повністю згорів під час пожежі на хуторі. І все було розпочато наново. Він працював з ранку до пізнього вечора, обклавши себе книгами англійських та німецьких біблієзнавців. У кімнаті було настільки холодно, що письменник змушений був працювати у рукавичках.

За два роки з 50 книг, що складали Біблію, Куліш переклав майже 30. Холод, напружена праця, застуда викликали важку форму запалення легенів, унаслідок чого Пантелеймон Олександрович не завершив початої роботи. Він помер 14 лютого 1897 року на своєму хуторі о восьмій годині вечора. Знялася заметіль. *«Но он работал почти до самой смерти, – писав Борис Грінченко, – и уже лежа в последний день в беспмятстве, быстро водил пальцем по воздуху: он писал, заканчивал перевод*

Біблія...». Поховали Пантелеймона Олександровича у Мотронівському саду.

За сім років після смерті П. О. Куліша Олександра Михайлівна Білозерська зважилася передати предводителю дворянства Борзнянського повіту добродію Кочубею їхній будиночок із меблями, портретами, деякими рукописами, одягом, теслярнею з інструментами, столітнім столом, за яким обідала родина Білозерських, а потім Куліш, Шевченко, Пулюй, інші добрі друзі. Кочубей виділив гарне місце у своєму селі Кінашівці неподалік від Борзни, аби створити у ньому музей письменника. Бібліотеку та обладнання Кулішевого кабінету прийняв Чернігівський музей старожитностей. За день до перевезення на хутір приїхав Кочубей і зробив світлини кабінету і могили Пантелеймона Куліша.

Минуло понад століття після його смерті, яке довело, що Пантелеймон Олександрович Куліш у багатьох починаннях був першим: створив енциклопедію українського фольклору та етнографії за назвою «Записки о Южной Руси»; видав український альманах «Хата», перший український літературно-художній і громадсько-політичний часопис «Основа» (поновлений у 1993 році); започаткував першу українську приватну друкарню; перший український буквар за назвою «Грамотка» побачив світ у 1857 році.

Величезна заслуга Пантелеймона Олександровича ще й в тому, що в жанрі епічної прози він започаткував історичний роман, а в поезії запровадив п'яти- і шестистопний ямб, анапест, дактиль. Вперше в українську поезію ввів двовірш, п'ятивірш, октаву, терцину. Драми Куліша – це високохудожні зразки п'єс у віршах для читання. Він автор багатьох неординарних творів. Це – одна виснажлива праця в ім'я розбудови рідної мови, літератури і культури, яка в більшості своїй здійснювалася на хуторі Мотронівка.

На вшанування письменника, історика та етнографа 28 червня 2000 року на хуторській території створено Чернігівський обласний історико-меморіальний музей заповідник П. О. Куліша «Ганнина Пустинь». Будинок Білозерських, де зараз розміщений музей, реконструйований за історичними документами. Від будинку лужком збігає стежка до копанки Куліша, на березі якої є альтанка, а неподалік клуня, будинок Кулішів, біля якого увіковічені у бронзі стоїть Олександра Білозерська та сидить на дерев'яному жолобі Пантелеймон Куліш.

Стали пророчими слова Івана Франка про нього: *«... в історії нашого духового розвою займе він назавсідги дуже високе місце»*. Творчий доробок П. О. Куліша зробив його безсмертним ще за життя.

* * *

Рекомендаційний бібліографічний покажчик «Чернігівщина в житті і творчості Пантелеймона Куліша» підготовлений до 200-річного ювілею великого громадянина України Пантелеймона Олександровича Куліша.

Бібліографічні матеріали у посібнику систематизовані у розділи, які висвітлюють певні напрямки творчості П. О. Куліша, пов'язані з Чернігівщиною, сторінки його приватного життя, вшанування пам'яті письменника тощо.

До покажчика відібрано літературні джерела (книги, статті, тематичні збірники), видані за останні три десятиріччя. Матеріал розташований за алфавітом авторів і назв. Бібліографічні записи проанотовані.

Посібник супроводжується допоміжним довідковим апаратом, що складається з іменного покажчика.

Добір літературних джерел завершено 15 липня 2019 р. Бібліографічний опис здійснено відповідно до чинних стандартів.

Показчик розрахований на літературознавців, істориків, краєзнавців, бібліотечних та музейних працівників, екскурсоводів.

ТВОРИ П. О. КУЛІША

1. ПОВНЕ зібрання творів. Листи / Укр. наук. ін-т Гарвардського ун-ту ; Ін-т Критики ; редкол. : Г. Грабович (голова), В. Дудко, С. Захаркін та ін. ; упоряд., комент. О. Федорук. – Київ : Критика. –

Т. 1 : 1841–1850. – 2005. – 648 с.

Т. 2 : 1850–1856. – 2009. – 672 с.

2. ТВОРИ : в 2 т. / НАН України ; редкол.: І. О. Дзевєрін (голова), О. Т. Гончар, Ю. Е. Григор'єв та ін. – Київ : Наук. думка, 1994. –

Т. 1 : Прозові твори. Поетичні твори. Переспіви та переклади / упоряд. та прим. Є. К. Нахліка. – 752 с.

Т. 2 : Поеми. Драматичні твори / упоряд. та прим. В. М. Івашкова. – 768 с.

3. ЗАПИСКИ о Южной Руси [Репринт] : в 2 т. [Т. 1–2] / сост. и изд. П. Кулиш. – Репр. воспроизведение изд. 1856–1857 гг. – Киев : Днипро, 1994. – 322, 354 с.

4. ЧОРНА Рада. Хроніка 1663 року : роман / передм. Л. Яхно. – Київ : Київ. правда, 2003. – 184 с.

5. ПОВІСТЬ про Український народ. Моє життя (Жизнь Куліша). Хутірська філософія і віддалена од світу поезія. – Київ : Укр. Світ, 2005. – 382 с.

6. ЩОДЕННИК / [упоряд. тексту, прим. С. М. Кіржаєва]. – Київ : Ін-т української археології АН України, 1993. – 87 с.

ЛІТЕРАТУРА ПРО П. О. КУЛІША

Загальний розділ

7. ГАННА Барвінок (О. М. Білозерська-Куліш) : зб. до 170-річчя від дня народження / упоряд. В. Яцюк ; худож. В. Мітченко. – Київ : Рада, 2001. – 556 с.

Уперше друкується великий корпус листів І. Пулюя до Ганни Барвінок із черніг. архівів. У додатку подано низку літ.-критичних

відгуків про творчість Ганни Барвінок від передмов П. Куліша до перших прижиттєвих збірок письменниці, до статей Б. Грінченка та М. Могилянського. Цей ряд завершують розвідки про фотопортрети Ганни Барвінок, історію її знайомства з Шевченком і долю створеного нею музею П. Куліша.

8. ГОНЧАРУК П. Апостол української ментальності: (до 190-річчя від дня народження П. О. Куліша) / Петро Гончарук // Київ. старовина. – 2008. – № 3. – С. 3–20.

9. ЗЕЛЕНСЬКА Л. Пантелеймон Олександрович Куліш : із фондів музею-заповідника М. М. Коцюбинського / Людмила Зеленська // Черніг. відом. – 1997. – 11 лип. – С. 6.

10. ЗЕЛЕНСЬКА Л. Каталог рукописів П. О. Куліша та листів до нього у зібранні Чернігівського музею-заповідника / Людмила Зеленська // Пантелеймон Куліш : матеріали і дослідж. – Львів ; Нью-Йорк, 2000. – С. 379–381.

11. ІВАНИЦЬКА С. Публіцистична спадщина Сергія Єфремова у контексті суспільних трансформацій: історико-біографічні аспекти (кінець XIX ст. – 1920 рік) : монографія / Світлана Іваницька. – Херсон : Гельветика, 2018. – 596 с.

Із змісту : Образи представників старшої генерації українства у рефлексіях С. Єфремова: «люди 1840-х» (Пантелеймон Куліш та ін.), с. 145–178.

12. КОНДРАТЬЄВА Д. А. Постать Пантелеймона Куліша у науковій літературі / Д. Кондратьєва, Н. Темірова // Гуржіївські історичні читання. – 2014. – Вин. 7. – С. 27–29.

13. КОРСАК І. Отаман Чайка / Іван Корсак. – Київ : Ярославів Вал, 2018. – 504 с.

До книги увійшли романи про М. Чайковського, М. Миклуху-Маклая і П. Куліша.

14. МАЗУРКЕВИЧ О. Пантелеймон Куліш в оцінці Михайла Коцюбинського / О. Мазуркевич // Рідна шк. – 1996. – № 9. – С. 12–14.

15. МІЛЛЕР Н. В. Тасмниці кулішевознавства : (з нагоди 120-ї річниці від дня смерті П. О. Куліша) / Н. Міллер // Сіверщина в історії України : зб. наук. пр. – 2017. – Вин. 10. – С. 89–91.

16. ПАНТЕЛЕЙМОН Куліш (1819–1897) // Жулинський М. Із забуття – в безсмертя : (стор. призабутої спадщини). – Київ, 1990. – С. 43–80.

17. ПАНТЕЛЕЙМОН Куліш : матеріали і дослідж. / редкол. : М. Г. Жулинський (відп. ред.) та ін. – Львів ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2000. – 413 с.

До зб. вміщено статті про роман «Чорна рада», про вплив Шевченка на Куліша, каталог рукописів письменника і листів до нього з фондів музеїв Чернігова.

18. ПАНТЕЛЕЙМОН Куліш: письменник, філософ, громадянин : твори Куліша, спогади про Куліша, дослідж. / вступ. слово А. Толстоухова ; післямова О. Федорука // Хроніка 2000. – Київ, 2009. – Вин. 78. – С. 6–528.

До альманаху увійшли малознані, а то й невідомі широкому загалові твори П. Куліша, малодоступні публ. видатних кулішезнавців і дослідження сучасних істориків та літературознавців про його життя і діяльність.

19. ПАНТЕЛЕЙМОН Куліш: письменник, історіософ, громадянин : матеріали наук.-практ. конф. до 190-ї річниці від дня народж. П. Куліша. – Шостка, 2010. – 121 с.

20. ПЛЮЩ І. С. Настав час Куліша / Іван Плющ ; інтерв'ю вела Л. Оленівська // Літ. Україна. – 1999. – 19 серп. – С. 2.

Голова Міжнар. благодійного фонду П. Куліша, народний депутат України І. С. Плющ розповідає про багатогранну особистість свого земляка.

21. ПОГРІБНИЙ А. «Гарячий Куліш» // Поклик дужого чину : ст., портр., силуети, наближення, публіцистика / Анатолій Погрібний. – Київ, 2009. – С. 330–343.

22. РЕП'ЯХ С. Чого нас вчить Пантелеймон Великий : 180 років від дня народження П. О. Куліша / Станіслав Реп'ях // Черніг. вісн. – 1999. – 7 серп. – С. 6.

23. ТВОРЧИМИ стежками Куліша : альманах. – Суми : Мрія-1, 2009. – 75 с.

24. ТЕРЛЕЦЬКИЙ В. Новітні видання про Куліша : [огляд] / Віктор Терлецький // Сіверян. літопис (Чернігів). – 2000. – № 1. – С. 179–181.

25. ЯРЕМЕНКО В. Борис Грінченко в обороні спадщини Пантелеймона Куліша / Василь Яременко // Слово Просвіти. – 2019. – 7–13 берез. – С. 9 ; 8–9 берез. – С. 9 ; 14–20 берез. – С. 9.

До біографії П. О. Куліша

26. АНДРЕЄВ М. А. Вороніж : зб. красназавчих ст. [про місто, де народився письменник] / М. Андрєєв. – Шостка, 2016. – 162 с.

До збірки також увійшла ст. воронезького красназавця М. А. Андрєєва (1920–1995) про П. О. Куліша.

27. АРЕНДАР Г. Пам'яті незабутнього друга Куліша / Ганна Арендар // Скарбниця української культури : зб. наук. праць. – Чернігів, 2007–2008. – Вин. 10. – С. 30–32.

У Черніг. історичному музеї імені В. В. Тарновського зберігається унікальна пам'ятка, пов'язана з П. Кулішем, І. Пулюєм та Ганною Барвінок. Йдеться про срібний пам'ятний вінок, надісланий І. Пулюєм у 1900 р. з далекої Праги на хутір Мотронівку під Борзною Олександрі Білозерській-Куліш (Ганні Барвінок).

28. БУДЗАР М. М. Заміські мастки українських інтелектуалів на теренах Лівобережної України у другій половині ХІХ століття / Марина Будзар // Уманська старовина. – 2016. – Вин. 2. – С. 5–11.

Історія приватної садиби на хуторі Мотронівка Борзнянського пов. (зараз у складі с. Оленівка Борзнянського р-ну), розбудованої М. В. Білозерським, вихідцем з козацько-старшинського роду, повітовим маршалком Борзни, де проживав із дружиною П. О. Куліш.

29. ВОЇНОВ С. «І в Сіверську моїм коханім...» : (П. О. Куліш і Новгород-Сіверський) / Святослав Воїнов // Сіверян. літопис. – 1995. – № 2. – С. 44–49.

Роки навчання письменника у Новгород-Сіверській гімназії.

30. ДЗЮБА Т. «І тебе вже оце не побачу, мій краю коханий...» : Пантелеймон Куліш і Чернігівщина / Тетяна Дзюба // Сіверян. літопис. – 1997. – № 1/2. – С. 123–125.

31. ДМИТРИЄНКО М. З генеалогії Пантелеймона Куліша / М. Дмитрієнко, В. Томазов // Укр. слово. – 1996. – 18 січ. – С. 13.

32. ДОКУМЕНТИ ЦДІА УРСР у м. Києві про П. О. Куліша / публ. підгот. В. С. Шандра // Арх. України. – 1989. – № 5. – С. 20–27.

Публ. док. часів навчання письменника у Новгород-Сіверській гімназії, перебування на хут. Мотронівка, а також про вплив П. Куліша на молодь Чернігова (60-ті рр. ХІХ ст.).

33. КИРИЄВСЬКИЙ В. Кулішева хата у Воронежі / В. Кириєвський // Слово Просвіти. – 2015. – 19–25 лют. – С. 15.

34. КОВАЛЕЦЬ Я. До хати, до серця Куліша : пошук / Яків Ковалець // Десн. правда (Чернігів). – 1995. – 15 серп.

Версії з приводу місцезнаходження будинку Кулішів на хут. Мотронівка.

35. КОВАЛЕЦЬ Я. Поїхали в Мотронівку до... хати Куліша / Яків Ковалець // Гарт. – 1995. – 5 серп. – С. 4.

Про долю Кулішевої садиби в минулому і тепер.

36. КРАВЧЕНКО О. О. Дитячі роки Пантелеймона Куліша / Оксана Кравченко // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць. – Київ, 2005. – Вин. 13. – С. 162–169.

37. ЛУНЯК Є. Пантелеймон Куліш і Ніжин / Євген Луняк, Микола Шкурко // Ніжинська старовина: зб. регіон. іст. та пам'яткознавства. – Ніжин ; Київ, 2017. – Вип. 23 (26). – С. 141–146.

38. МАЛА батьківщина Пантелеймона Куліша: історія і сучасність : [путівник]. – Шостка, 2011. – 40 с.

Складається з трьох розділів: короткий опис музею П. Куліша у м. Шостка Сумської обл.; історія і сучасність стародавнього Воронежа Сумської обл. та його околиць; найцікавіші природні та рукотворні місцеві пам'ятки, що зустрічаються по дорозі від музею до Кулішевого хутора.

39. МОСКАЛЕНКО М. «Нашого поля ягоди» / М. Москаленко // Вісті Борзнянщини (Борзна). – 2004. – 27 січ., 3 лют., 24 лют., 2 берез., 13 берез., 16 берез., 23 берез.

Родини, що були сусідами та друзями Кулішів, зокрема Кочубеї, Дуб'янські, Коломійченки, Вовк-Карачевські, Троїцькі.

40. ОНИЩЕНКО Н. Кулішеві стежки починалися в Ніжині / Надія Онищенко // Десн. правда – вільна (Чернігів). – 2010. – 10 квіт. – С. 3.

З Всеукр. наук. конф. «Роль Пантелеймона Куліша в історії української мови, літератури та культури», яка відбулася у Ніжині.

41. РОДІН В. Неординарна постать : [П. Куліш – чиновник правління Ніжинського ліцею кн. Безбородька] / В. Родін // Вісті (Ніжин). – 1997. – 11 квіт. – С. 4.

42. СИРОТЕНКО В. Онука Куліша, невістка Вербицького похована у Новгороді-Сіверському / Володимир Сиротенко // Сіверський край (Новгород-Сіверський). – 2008. – 12 квіт. – С. 4.

Зв'язки відомих родин Кулішів та Вербицьких з Новгород-Сіверщиною.

43. СИРОТЕНКО В. Пантелеймон Куліш – мій бентежний прапрадід: [з історії родоводу] / Володимир Сиротенко // Україна. – 2004. – № 7/8. – С. 65–69.

44. СИТИЙ І. До родоводу Куліша / Ігор Ситий, Олесь Федорук // Український археографічний щорічник. – Київ, 2010. – Т. 18. – С. 129–139.

45. ТЕРЛЕЦЬКИЙ В. З берегів Шостки : літ. пошуки і знахідки. – Суми, 1995. – 110 с.

Краєзнавець із Сумщини розповідає про дитячі роки П. О. Куліша на батьківському хуторі Маківка неподалік від Воронежа.

46. ТЕРЛЕЦЬКИЙ В. Тасмниці кулішезнавства розкриваються... : (з нагоди 110-ої річниці від дня смерті Пантелеймона Куліша) / Віктор Терлецький // Сіверян. літопис. – 2007. – № 2. – С. 116–119.

Розгадки деяких сторінок біографії письменника.

47. ЯРЕМЕНКО В. Пантелеймон Куліш : [життя і смерть на хут. Мотронівка] / Василь Яременко // Основа. – 1997. – № 32. – С. 3–8.

48. ЯЦЮК В. Прижиттєві портрети Пантелеймона Куліша. Розвідки. Дослідження / В. Яцюк // Літ. Україна. – 1997. – 13 лют. З фондів Черніг. історичного музею ім. В. В. Тарновського.

Приватне життя П. О. Куліша

49. БАРВІНОК Ганна. Спомини [про П. Куліша] / Ганна Барвінок // Дивослово. – 2003. – № 12. – С. 59–61.

50. ВЕЛИЧКО В. Ганна і Пантелеймон : [старі фотокартки подружжя Кулішів] / Віктор Величко // Гарт. – 2002. – 9 серп. – С. 16.

51. ВЕЛИЧКО В. І буде дух його із віку в вік сіяти / Віктор Величко // Черніг. відом. – 2001. – 19 січ. – С. 7 ; 9 лют. – С. 5 ; 16 лют. – С. 5 ; 16 берез. – С. 5.

Ганна Барвінок, П. Куліш, М. Кочубей та інші на хут. Мотронівка, їх рідкісні фото, що публ. вперше.

52. ГРЕГУЛЬ Г. Панько Куліш: образ коханця, або фаустівські романи Куліша (за твором В. Петрова «Романи Куліша») / Галина Грегуль // Слово і час. – 2004. – № 6. – С. 25–33.

53. ЖЕЖЕРА В. Життєва поема, що звалася Кулішами / Віталій Жежера // Десн. правда. – 2011. – 3 верес. – С. 3.

Подружжя Ганни Барвінок та П. Куліша.

53а. ЗАБАРНИЙ О. Панько і Леся, або Історія однієї любові / Олександр Забарний // Отчий поріг. – 2019. – № 4 (квіт.). – С. 10–11.

54. ЗЕЛЕНСЬКА Л. Ганна Барвінок : життєпис на основі епістолярної спадщини / Л. І. Зеленська. – Чернігів : Управління у справах преси та інформації, 2001. – 123 с. : іл.

55. КОРСАК І. Перстень Ганни Барвінок : роман / Іван Корсак. – Київ : Ярославів Вал, 2015. – 248 с. – (сер. : «Сучасний Бестселер України»).

Твір присвячений дружині П. Куліша.

56. ЛУНЯК Є. Гарячий Куліш // Луняк Є. Минуле України в романтичних історіях / Євген Луняк. – Ніжин, 2007. – С. 161–171.

Інтимне життя П. Куліша.

57. НАХЛІК Є. Пантелеймон Куліш між Параскою Глібовою і Горпиною Ніколаєвою : біограф.-культуролог. дослідження. З додатком невідомого листування / Євген Нахлік, Оксана Нахлік. – Львів : [б. в.], 2009. – 320 с.

58. ОНИЩЕНКО Н. Горобець і Горлиця / Надія Онищенко // Деснянка вільна. – 2010. – 5 жовт. – С. 5.

Нездійснений роман П. Куліша і П. Глібової – дружини Леоніда Глібова.

59. ПЕТРОВ В. Романи Куліша / Віктор Петров // Зайцев П. Перше кохання Шевченка. Романи Куліша. Аліна й Костомаров / Павло Зайцев, Віктор Петров. – Київ, 1994. – С. 15–194.

60. ПУЛЮЙ І. Кілька споминів про Куліша і його дружину Ганну Барвінок / Іван Пулюй // Основа. – 1997. – № 32. – С. 23–73.

61. САМОЙЛЕНКО Г. В. Львівські вчені про чернігівське громадське життя [та участь у ньому П. Куліша, його стосунки з П. Глібовою] / Григорій Самойленко // Літ. Чернігів. – 2010. – № 1. – С. 181–184.

62. САРБЕЙ В. Пантелеймон Куліш в епістолярній спадщині Ганни Барвінок (Куліш) / В. Сарбей // Київ. старовина. – 1994. – № 6. – С. 7–11.

63. СТУДЬОНОВА Л. «Любов тікає від тих, хто женеться за нею...» // Студьонова Л. Чернігівський beau monde, або Записки бібліографа. – Чернігів, 2016. – С. 170–178.

Відносини П. Куліша та Марка Вовчка.

64. ЧЕРКАСОВА Г. Дружина письменника / Ганна Черкасова // Голос України. – 2018. – 15 листоп. – С. 8.

65. ШОКАЛО О. «Благословен день нашого знайомства»: есе про любов [Ганни Барвінок і П. Куліша] / Олександр Шокало // Україна. – 1989. – № 36/38 ; Літ. Чернігів. – 2006. – № 4. – С. 123–139.

П. О. Куліш – народознавець, історик, письменник

П. О. Куліш – народознавець, історик

66. ВАСЮТА О. Кобзарське мистецтво Чернігівщини в окремих працях П. Куліша, М. Лисенка, О. Малинки та В. Ємця : наук. посіб. / Олег Васюта. – Чернігів : [б. в.], 2002. – 31 с. : іл.

67. ГАЛЕЙ С. Народознавча спадщина Пантелеймона Куліша / С. Галей // Народна творчість та етнографія. – 2002. – № 4. – С. 62–74.

68. ГОНЧАРУК П.С. Суспільно-політичні та історичні погляди П. О. Куліша : до 110 ї річниці його світлої пам'яті (1819–1897) / П. Гончарук. – Київ : ДАКККиМ, 2006. – 263 с.

69. ЗОЛОТЕ чересло : книга народних ремесел, звичаїв та побуту в Україні, писана Климентієм Зіновієвим, поетом кінця XVII – початку XVIII ст. / упоряд. : В. Шевчук, О. Шугай ; пер. з давньорус. сучасною укр. мовою О. Шугая ; вступ. ст. і прим. В. Шевчука. – Київ : Мистецтво, 2009. – 336 с. : іл.

Рукописну зб. цієї книги знайшов у 50-х рр. XIX ст. в одному з монастирів Південної Чернігівщини етнограф та історик О. В. Шишацький-Ілліч і передав її П. О. Кулішу. К. Зіновійв належав до Києво-Чернігівського літ. осередку.

70. ІВАШКІВ В. М. Українські народні пісні в записах Пантелеймона Куліша : (на матеріалах фондів Ін-ту ім. М. Т. Рильського АН УРСР) / В. Івашків // Народна творчість та етнографія. – 1989. – № 5. – С. 64–67.

Публ. народні пісні, записані П. Кулішем у Мотронівці.

71. ІЛЬНИЦЬКА Л. «Русалка Дністровая» (1837) у бібліотеках і музеях світу : іст.-книгознавче дослідження / Л. Ільницька ; НАН України, Львів. нац. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Львів, 2007. – 248 с. : іл.

«Русалка Дністровая» – перший західноукр. альманах народною мовою, виданий у м. Буда (з 1873 Будапешт) у 1837 році.

С. 77–81, 116 : Бібліотека П. Куліша у Мотронівці і альманах «Русалка Дністровая».

72. КОВАЛЕНКО Л. А. П. О. Куліш як історик / Л. Коваленко // Укр. іст. журн. – 1969. – № 8. – С. 68–70.

73. КРАВЧЕНКО О. О. Науково-етнографічна та краєзнавча діяльність П. Куліша / Оксана Кравченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. – Умань, 2007. – С. 124–130.

74. ЛИСЕНКО І. Словник українських приватних бібліотек / Іван Лисенко. – Київ : Рада, 2009. – 214 с.

С. 95–96 : Бібліотека П. О. Куліша. Формувалася у 40–80-х рр. ХІХ ст. у Києві, Петербурзі, Польщі. З 1870-х рр. розмістилася на хуторі Мотронівка (тепер у складі с. Оленівка Борзнянського р-ну).

75. СИТИЙ І. Печатки Пантелеймона Куліша в зібранні Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського / Ігор Ситий // Скарбниця української культури : зб. наук. пр. – Чернігів, 2017. – Вин. 18. – С. 160–161.

76. ЯНКОВСЬКА Ж. Використання фольклорно-етнографічних мотивів у романі П. Куліша «Чорна рада» / Ж. Янковська // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Чернігів, 2010. – Вин. 75. Серія Філософські науки. – С. 52–57.

77. ЯЦЕНКО Н. Історизми в романі П. Куліша «Чорна Рада» : (назви одягу та козацької атрибутики) / Н. Яценко // Дивослово. – 1998. – № 5. – С. 15–17.

П. О. Куліш – письменник

78. ДЗИРА І. «Чорна рада» та її джерела : до 150-річчя написання роману / Іван Дзира // Освіта. – 1997. – 8–15 січ. – С. 12–13.

79. ДОРОШЕНКО В. О. Роман П. Куліша «Чорна рада»: історичне тло, творчі джерела, літературна історія / В. Дорошенко // Джерело пед. майстерності. – 1997. – № 2. – С. 5–14.

80. ДРОЗДОВА О. Соціально-історичний роман «Чорна рада» Пантелеймона Куліша / О. Дроздова // Берегиня. – 2005. – № 1. – С. 17–20.

81. ЗЕРОВ М. П. Куліш. Чорна рада. Хроніка 1663 р. / Микола Зеров // Зеров М. Українське письменство. – Київ, 2003. – С. 468–469.

82. ІСАЄНКО К. П. Бібліографічно-видавничий доробок П. Куліша у рецепції російської критики : (на матеріалі відгуків та рецензій XIX – XX ст.) / К. Ісаєнко // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2006. – Вин. 32. – С. 54–62.

83. КОВАЧОК Я. В. Невичерпне джерело для романів історичних : (з творчої лабораторії П. Куліша). – Тернопіль : Поліграфіст, 1997. – 16 с.

84. КРАЛЮК П. М. Чорна рада / П. Кралюк. – Харків : Фоліо, 2018. – 201, [2] с.

У кн. розповідається про події, які передували Ніжинській Чорній раді 1663 року, а також про її наслідки. Також розглянуто, як Ніжинська Чорна рада знайшла відображення в козацькому літописанні та романі П. Куліша «Чорна рада».

85. КРАСАВІНА В. В. Мовний образ козацтва в історичному романі П. Куліша «Чорна рада» / Валентина Красавіна, Олена Кривуляк // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Чернігів, 2010. – Вин. 75. Серія Філософські науки. – С. 49–52.

86. ЛАГОДИЧ М. Перший повний переклад Біблії українською мовою П. Куліша, І. Пулюя та І. Нечуй-Левицького / М. Лагодич, В. Череп'юк // Богословський вісник. – 2017. – № 15. – С. 39–50.

87. ПАНЧЕНКО В. «Думка у мене стоїть на сторожі почуття...» : любовні сюжети в житті й поезії Пантелеймона Куліша / Володимир Панченко // Дивослово. – 1997. – № 12. – С. 34–36.

88. РОКІЦЬКИЙ О. Перший повний український переклад Біблії / О. Рокіцький // Пам'ять століть. – 2002. – № 4. – С. 59–67.

Здійснений П. Кулішем, І. Пулюєм, І. Нечуєм-Левицьким.

89. САМОЙЛЕНКО Г. Газета «Черниговский листок» Л. Глібова і її кореспонденти / Григорій Самойленко // Літ. Чернігів. – 2011. – № 1. – С. 111–125 ; № 2. – С. 148–58.

Серед кореспондентів – П. Куліш.

90. САПОН В. Пантелеймон Куліш хотів, щоб його книги виходили у Чернігові... / Володимир Сапон // Десн. правда. – 2009. – 8 серп. – С. 5.

91. СТРИХА М. На межі двох епох / М. Стріха // Сучасність. – 2005. – № 5. – С. 123–137.

С. 129–132 : П. Куліш – перекладач Біблії українською мовою.

92. ТИМКІВ Н. «Чорна рада»: особливості авторської позиції / Надія Тимків // Укр. мова та літ. – 2007. – № 13/14 (квіт.). – С. 14–17.

93. ФЕДУРУК О. Епіграфи в Кулішовому романі «Чорна рада» : (текстологічний аспект) / Олесь Федорук // Слово і час. – 2018. – № 11. – С. 67–70.

94. ФЕДУРУК О. Нездійснена передмова Куліша до роману «Чорна рада» / Олесь Федорук // Спадщина : літературне джерелознавство, текстологія. – Київ, 2015. – Т. 10 : Пам'яті Віктора Дудка. – С. 263–266.

95. ФЕДУРУК О. Структура роману Куліша «Чорна рада» : історія тексту / Олесь Федорук // Спадщина : літературне джерелознавство, текстологія. – Київ, 2015. – Т. 10 : Пам'яті Віктора Дудка. – С. 168–200.

Творчі та дружні зв'язки П. О. Куліша

96. АНТОНОВИЧ М. П. О. Куліш і О. Я. Кониський / М. Антонович // Укр. історик. – 1970. – № 1/3. – С. 38–52.

О. Я. Кониський (18.08.1836–12.12.1900) – укр. письменник, перекладач, видавець, лексикограф, педагог, громад. діяч ліберального напрямку. Народився у с. Переходівка Ніжинського р-ну.

97. ВИШНІВСЬКА С. В. Чернігівське культурне оточення Пантелеймона Куліша / С. Вишнівська, Н. Коновалова, М. Шкурко // Література та культура Полісся. – Ніжин, 2010. – Вин. 59. – С. 166–173.

98. ДУДКО В. Куліш і Тургенєв / Віктор Дудко // Хроніка–2000. – 2009. – Вип. 78. – С. 431–458.

99. З ЛИСТІВ П. Куліша до С. Носа / публ. та прим. М. Малюк // Неопалима купина. – 2008. – № 1/2. – С. 149–164.

С. Д. Ніс (7.05.1829–28.12.1900) – укр. фольклорист, етнограф, лікар, громад.-політичний діяч. Народився у с. Попори Конотопського повіту Черніг. губернії (тепер Талалаївського р-ну Черніг. обл.). Життям і діяльністю пов'язаний з Черніговом та Городню, де жив і похований.

100. ЗАХАРКІН С. Листування Пантелеймона Куліша з Євгеном Тимченком (1894–1895) / Степан Захаркін // Київ. старовина. – 1998. – № 4. – С. 94–108.

Є. К. Тимченко (27.10.1866–22.05.1948) – укр. мовознавець, літературознавець і перекладач, уродженець Полтави. Листування відбувалося з Мотронівки, де проживав П. Куліш.

101. ЗЕЛЕНЬСКА Л. Іван Пулюй та подружжя Кулішів : (за матеріалами чернігівських музеїв) / Людмила Зеленська // Сіверян. літопис. – 1995. – № 3. – С. 73–76.

102. КОНОНЕНКО М. Зустрічі у Мотронівці / Мусій Кононенко // Українські письменники у спогадах сучасників : у 2-х т. – Ніжин, 2013. – Т. 2. – С. 38–39.

Спогади М. С. Кононенка (3.09.1864–14.06.1922) – укр. поета і прозаїка, активного учасника «Братства тарасівців» про зустрічі з П. Кулішем. Народився у с. Турівка Прилуцького повіту Полтавської губернії (нині Київська обл.).

103. КОТЕНКО А. Л. До питання про творення українського національного простору в журналі «Основа» / Антон Котенко // Укр. іст. журн. – 2012. – № 2. – С. 42–57.

Публ. журн. «Основа» (започаткованого В. Білозерським, братом Ганни Барвінок, у січні 1861 р.) крізь призму нової просторової історії. З «Основою» співробітничав П. Куліш.

104. КРАВЕЦЬ О. Брати Барвінські у творчих контактах з П. Кулішем / О. Кравець // Березіль. – 1997. – № 9/10. – С. 181–185.

Брати Барвінські – визначні громадсько-політичні діячі Галичини.

105. КРАВЧЕНКО О. Пантелеймон Куліш та Михайло Грабовський: до історії взаємин / О. Кравченко // Пам'ять століть. – 2006. – № 5. – С. 154–159.

М. Грабовський (25.09.1804–19.11.1863) – представник «української школи» у польськомовній літературі, уродженець Волині.

106. КУЛІНІЧ Ю. Я. Листи П. О. Куліша до В. В. Тарновського-молодшого : (з епістолярного зібрання Центр. держ. арх.-музею літ. і мистецтва України) / Ю. Кулініч // Скарбниця української культури : зб. наук. праць. – Чернігів, 2002. – Вин. 3. – С. 36–39.

107. КУЛІШ П. Листи до М. Д. Білозерського / упоряд., вст. ст., комент. О. Федорук. – Львів ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 1997. – 223 с. – (Серія : Літ. пам'ятки ; Вин. 3).

М. Д. Білозерський (1800–1879) – поміщик з Чернігівщини. У 1824–1841 рр. – Борзнянський повітовий суддя.

108. ОХРІМЕНКО П. П. Тарас Шевченко і Пантелеймон Куліш / Петро Охріменко. – Суми, 1994. – 27 с.

109. ПАЗЯК Н. Народнознавчі нариси про Різдво Матвія Номиса (Симонова) (29.11.1823–8.01.1901) / Н. Пазяк // Народна творчість та етнографія. – 1999. – № 1. – С. 102–107.

У ст. відтворені зв'язки видатного укр. фольклориста, етнографа, письменника та видавця М. Номиса з П. Кулішем.

110. ПАНТЕЛЕЙМОН Олександрович Куліш // Українські письменники у спогадах сучасників : у 2-х т. – Київ, 2012. – Т. 1. – С. 26–43.

Спогади про П. Куліша Славицького (б. і.), І. Пулюя, О. Барвінського, Варвари Б., В. Половини, В. Білозерського.

111. ПИРІГ П. Пантелеймон Куліш і Василь Тарновський молодший : штрихи до взаємин / П. Пиріг, О. Михайлов // Скарбниця української культури : зб. наук. праць. – Чернігів, 2002. – Вин. 3. – С. 40–44.

112. ПОБІРЧЕНКО Н. Михайло Максимович і Пантелеймон Куліш : до історії взаємин / Наталя Побірченко // Історико-педагогічний альманах. – Київ, 2005. – Вин. 1. – С. 48–58.

М. О. Максимович (15.09.1804–22.11.1873) – вчений-енциклопедист, фольклорист, історик, філолог, етнограф, ботанік, поет, випускник Новгород-Сіверської гімназії, учитель П. Куліша.

113. ПРОДАН І. Творчі взаємини Івана Пулюя та Пантелеймона Куліша / І. Продан // Слово і час. – 1996. – № 3. – С. 70–72.

І. П. Пулюй (1845–1918) – укр., австро-угорський фізик та електротехнік, винахідник, організатор науки, публіцист, перекладач Біблії укр. мовою, громад. діяч.

114. ПУЛЮЙ – Куліш. Подвижники нації. – Київ : Рада, 1997. – 286 с.

115. РОМАНІКА М. Єднані молитвою : до 2000-річчя Різдва Христового / Микола Романіка // Десн. правда. – 1998. – 10 черв.

Перебування вченого та громад. діяча І. П. Пулюя на хуторі Мотронівка Борзнянського повіту (1880). Ставлення обох до Святого Письма. Вірш П. Куліша «Молитва» (1882) зі щирою посвятою «докторові Пулюєві на спомин зоряної ночі на Вкраїні».

116. СКОРУЛЬСЬКА Р. Микола Лисенко як літератор : [зв'язки композитора з черніг. письменниками П. Кулішем, Ганною Барвінок, М. Коцюбинським, Л. Яновською, Л. Глібовим] / Р. Скорульська // Слово Просвіти. – 2005. – 4 серп. – С. 6.

117. СТОРОЖЕНКО М. З мого життя / Микола Стороженко ; упоряд. тексту та іл., авт. вступ. ст. В. Ульяновський. – Київ : Либідь, 2005. – 432 с. : іл. – («Пам'ятки істор. думки України»).

У кн. діяча Київської Громади, директора Першої Київської гімназії М. В. Стороженка (1862–1942) вперше друкуються спогади, які розкривають картину буття суспільства ХІХ–початку ХХ ст., в т.ч. і на Чернігівщині.

С. 305–312 : Спогади про знайомство з П. Кулішем.

118. СТУДЬОНОВА Л. Ставлення Куліша до Шевченка / Людмила Студьонова // Літ. Чернігів. – 2002. – № 2. – С. 93–104.

119. ТЕРЛЕЦЬКИЙ В. В. Пантелеймон Куліш як художник : [малюнки гетьманів] / Віктор Терлецький. – Суми : Білий птах, 2016. – 76 с.

120. ТЕРЛЕЦЬКИЙ В. В. Розіллюсь по ріднім краю: П. Куліш у взаєминах із земляками / Віктор Терлецький. – Суми : Мрія, 2006. – 234 с.

121. ТЕРЛЕЦЬКИЙ В. В. Сіверянське коло К. Д. Ушинського / Віктор Терлецький. – Суми : Мрія-1, 2010. – 114 с. : фото.

У кн. відтворені взаємини видатного педагога з П. О. Кулішем.

122. ФЕДУРУК О. До характеристики взаємин П. Куліша й А. Метлинського: (два листи Метлинського до Куліша) / Олесь Федорук // Пантелеймон Куліш : матеріали і дослідження. – Львів ; Нью-Йорк, 2000. – С. 247–276.

А. Л. Метлинський (1814–29.07.1870) – укр. поет, етнограф, фольклорист, перекладач, професор Харківського та Київського ун-тів.

123. ФЕДУРУК О. З історії першої публікації поеми Тараса Шевченка «Великий льох» [про загибель Батурина 1708 р] / Олесь Федорук // Київ. старовина. – 1999. – № 2. – С. 112–121.

До першої публ. твору Т. Г. Шевченка був причетний П. О. Куліш.

124. ФЕДУРУК О. Куліш і Забіла: до історії особистих взаємин та літературних взаємооцінок / Олесь Федорук // Хроніка–2000. – 2009. – Вин. 78. – С. 411–430.

125. ФЕДУРУК О. Куліш та його оточення : робочий зошит / Олесь Федорук ; Ін-т енцикл. дослідж. НАН України. – Київ : [б. в.], 2007. – 80 с.

126. ФЕДУРУК О. Міхал Грабовський на малюнках Куліша / Олесь Федорук // Образотворче мистецтво. – 2009. – № 2. – С. 14–17.

Дружні зв'язки П. Куліша з польським письменником М. Грабовським відображені в альбомах, що зберігаються в ЧІМ імені В. В. Тарновського.

127. ЯЦЮК В. Шевченко і Куліш: Художницькі діалоги / Володимир Яцюк // Хроніка–2000. – 2009. – Вин. 78. – С. 370–410.

Вшанування пам'яті П. О. Куліша на Чернігівщині

128. АНТОНЕНКО П. Сіверщина вшанувала свого Світоча : [Кулішівські читання у Чернігові] / Петро Антоненко // Укр. світ. – 2007. – № 1/3. – С. 4.

129. БЛИЗНЮК М. «Треба будити сонних!» / Максим Близнюк // Вісті Борзнянщини. – 2017. – 12 серп. – С. 1, 5.

У Мотронівці відбулися святкові заходи з нагоди 198-ї річниці від дня народження П. Куліша.

130. ВЕЛИЧКО В. На прощу до Пантелеймона Куліша / Віктор Величко // Десн. правда. – 2013. – 15 серп. – С. 8.

Урочистий захід біля могил славетних чернігівців П. Куліша, В. Білозерського та Ганни Барвінок у с. Оленівка Борзнянського р-ну.

131. ВЕРТІЛЬ О. На вшанування Пантелеймона Куліша / О. Вертіль // Уряд. кур'єр. – 2019. – 7 трав. – С. 20.

Міська влада Шостки Сумської обл. оголосила відкритий конкурс на кращий проект пам'ятної композиції з нагоди 200-річчя від дня народження П. Куліша. За життя письменника Шостка входила до складу Черніг. губ.

132. ВЕЧОРЕНКО П. В день святого Пантелеймона / Петро Вечоренко // Десн. правда. – 2001. – 11 серп. – С. 4.

На хут. Мотронівка Борзнянського р-ну відбулося освячення могил П. Куліша, Ганни Барвінок, В. Білозерського.

133. ВЕЧОРЕНКО П. До Куліша на сповідь : [з нагоди 181-ї річниці з дня народження письменника на його могилі відбувся мітинг] / Петро Вечоренко // Десн. правда. – 2000. – 10 серп. – С. 2.

134. ДВОРНИК Н. «Пантелеймон Куліш та його доба» : [під такою назвою] до 200-річчя з дня народження П. Куліша [у Борзні відбулася Всеукр. наук. конф.] / Надія Дворник // Вісті Борзнянщини. – 2019. – 6 лип. – С. 9.

135. ЗАВЖДИ з Україною : добірка арх. док. про вшанування Укр. Автокефальною Православною церквою діячів укр. іст. та культури (20-ті роки [XX ст.]) / публ. і приміт. О. Рибалки // Пам'ятки України. – 1992. – № 2/3. – С. 113–116.

С. 115–116 : Урочиста служба на могилі П. О. Куліша на хут. Мотронівка Борзнянського пов.

136. ЗАКУСИЛО С. Свято в Мотронівці [з нагоди 170-ї річниці від дня народження П. Куліша] / Станіслав Закусило // Рад. Україна. – 1989. – 8 серп.

137. КАНТУР Ю. Мотронівське подружжя : до 200-річчя з дня народження Пантелеймона Куліша : [поема] / Юрій Кантур // Вісті Борзнянщини. – 2019. – 15 черв. – С. 4.

138. КАРАНДА М. Культурологічними шляхами Пантелеймона Куліша: [перші регіон. філософ.-культуролог. читання у ЧДПУ ім. Т. Г. Шевченка, 12–14 лют. 2009 р.] / Марина Каранда // Сіверян. літопис. – 2009. – № 2/3. – С. 259–261.

139. КАРАСЬ С. Свято легенди: день народження Пантелеймона Куліша [святкували у с. Оленівка Борзнянського р-ну] / Сергій Карась // Десн. правда. – 2017. – 17 серп. – С. 5.

140. КУЗЬМЕНКО Л. Ідемо до Куліша : у Мотронівці Борзнянського р-ну урочисто відзначили 175-річчя від дня народження видатного укр. письменника і мислителя П. О. Куліша / Лідія Кузьменко // Десн. правда. – 1994. – 9 серп.

141. КУЛІША П. О. могила // Чернігівщина : енцикл. довід. – Київ, 1990. – С. 384.

142. ЛАВРИК К. На світло його зорі : [літ. вечір у Чернігові, присвячений П. О. Кулішеві] / К. Лаврик // Літ. Україна. – 1989. – 24 серп. – С. 3.

143. ЛЕВИЦЬКИЙ М. Іван Плющ закликає повернутися до ідей Пантелеймона Куліша: [презентація першого тому зібрання творів письменника у Києві] / М. Левицький // Слово Просвіти. – 2006. – 26 січ. – 1 лют. – С. 10.

144. МАГУЛА М. Почтили пам'ять Куліша [на хут. Мотроновка] / М. Магула // Правда України. – 2001. – 17 авг. – С. 2.

145. МАЗУР Б. Ідею не можна задушити / Б. Мазур // Укр. слово. – 2001. – № 51 (груд.). – С. 11.

Діяльність Кулішівського центру в с. Оленівка Борзнянського р-ну.

146. МАЙСТАТ Л. Незмінна воля : до 7-ї річниці створення Кулішівського центру / Л. Майстат // Укр. слово. – 2001. – № 25 (черв.). – С. 13.

147. МИКОЛАЄНКО В. На хуторі Мотронівка, у Пантелеймона Куліша [відсвяткували річницю його народження] / Володимир Миколаєнко // Десн. правда. – 2005. – 11 серп. – С. 2.

148. НАУМЕНКО В. Мотронівський «Едем» «перворядної звізди» / Валентина Науменко // Десн. правда. – 2011. – 13 серп. – С. 1, 4.

Літ.-мистецьке свято з нагоди 192-ї річниці від дня народження П. Куліша, що відбулося на хут. Мотронівка.

149. ОРЛЕНКО Ю. Всупереч долі : [за підтримки Черніг. земляцтва у Києві відбулася прем'єра фільму про П. Куліша] / Ю. Орленко // Літ. Україна. – 2006. – 16 листоп. – С. 8.

150. ПЛЮЩ В. Незвичайна екскурсія з незвичайним гідом у Мотронівку, до Панька Куліша / В. Плющ // Чернігівщина красзнавча : календар 2005. – Київ, 2004. – С. 751–754.

Гід – народний депутат України І. С. Плющ. Про відродження маєтку письменника.

151. САСНКО Н. Вшанування пам'яті подружжя Кулішів на Сіверській землі / Ніна Саєнко // Укр. слово. – 2018. – 21 верес. – 5 жовт. – С. 9.

Іст.-генеалогічні читання «Родинні і духовні скарби Білозерських – Кулішів» відбулися у Новгороді-Сіверському.

152. СОЛОВЕЙ А. Вклонімося пам'яті Куліша / А. Соловей // Нар. армія. – 2009. – 15 серп. – С. 8.

Святкування 190-ї річниці від дня народження письменника на хут. Мотронівка Борзнянського р-ну.

153. ФОМІЧОВ А. У Мотронівці і залишились : [до історії поштових конвертів України (1993 і 2003) із портр. П. Куліша та Ганни Барвінок] / Андрій Фомічов // Десн. правда. – 2005. – 8 листоп. – С. 6.

154. ХОМЕНКО В. На хуторі Мотронівці : 175 років від дня народження П. О. Куліша / В. Хоменко // Десн. правда. – 1994. – 6 серп. – С. 4.

155. ЯВІР В. На гостини до Куліша / В. Явір // Десн. правда. – 1999. – 10 серп. – С. 6.

Відзначення 180-річчя письменника у с. Оленівка Борзнянського р-ну.

Музей-заповідник «Ганнина Пустинь»

156. БЛОХА Ю. На «прощу» до «Ганниної Пустині»... / Юрій Блоха // Десн. правда. – 2012. – 15 трав. – С. 3.

Обл. іст. меморіальний музей-заповідник П. Куліша «Ганнина Пустинь» на хуторі Мотронівка.

157. ДЄДОВ Б. «Ганнина Пустинь» сьогодні / Борис Дєдов // Дивосад. – 2002. – № 3/4. – С. 18–19 : іл.

Маєтності П. Куліша і Ганни Барвінок перетворюються на музей.

158. ДЬОМІН М. Монументальна скульптура Миколи Обезюка / Микола Дьомін // Культура і життя. – 2011. – 25 листоп. – 1 груд. – С. 8–9.

М. Обезюк (3.05.1938) – засл. художник України, автор скульптурної композиції П. Кулішу і Ганні Барвінок на хут. Мотронівка Борзнянського р-ну.

159. ЗІНЕВИЧ А. «Ганнина Пустинь» : [іст.-меморіальний музей-заповідник П. Куліша на хут. Мотронівка] / А. Зіневич // Десн. правда. – 2002. – 26 верес. – С. 6.

160. МЕДВІДЬ П. На хутір Мотронівка, до Пантелеймона Куліша / Петро Медвідь // Уряд. кур'єр. – 2001. – 19 жовт. – С. 9 ; Нар. творчість та етнографія. – 2001. – № 5/6. – С. 97–100.

«Ганнина Пустинь». Фонд П. Куліша, І. С. Плющ, його роль у відкритті музею.

161. НАУМЕНКО В. «Ганнина Пустинь» Панька Куліша / Валентина Науменко // Десн. правда. – 2012. – 16 серп. – С. 1, 4.

162. ОЛЕНІВСЬКА Л. Стежками, що ведуть у Мотронівку [до П. Куліша] / Леся Оленівська // Рідна шк. – 1999. – № 7/8. – С. 5.

163. ОЛЕНІВСЬКА Л. У дорозі до Пантелеймона Куліша / Леся Оленівська. – Київ : Деміур : Рідна школа, 1999. – 24 с.

164. ОЛЕНІВСЬКА Л. У дорозі до Пантелеймона Куліша / Леся Оленівська // Рідна шк. – 1997. – № 12. – С. 5.

165. ПАВЛЕНКО С. Ганнина пустинь / С. Павленко, Ю. Потапенко, Н. Яременко // Голос України. – 2003. – 25 квіт. – С. 7, 21.

Репортаж з іст.-меморіального музею-заповідника П. Куліша та Ганни Барвінок.

166. РЕП'ЯХ С. І буде дух його сіяти: на Чернігівщині будують музей-заповідник Пантелеймона Куліша / Станіслав Реп'ях // Гарт. – 2002. – 24 серп. – С. 6 ; Літ. Україна. – 2001. – 20 верес. – С. 3.

167. САМОЙЛЕНКО Г. В. Садиби письменників, художників, акторів як гнізда культури на Чернігівщині / Григорій Самойленко // Література та культура Полісся. – 2015. – Вин. 78. – С. 239–258.

Серед інших – садиба подружжя Кулішів на хуторі Мотронівка.

168. ЯНОВСЬКИЙ О. Дорогою до Пантелеймона Куліша [в музей-заповідник «Ганнина Пустинь»] / Олег Яновський // Гарт. – 2011. – 18 серп. – С. 12.

Бібліографія

169. БУДІВНИЧИЙ духовного відродження України : до 190-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша : реком. бібліогр. покажч. / склад. О. В. Куннова ; відп. за вин. Н. І. Власенко. – Чернігів, 2009. – 20 с. (Черніг. ЦМБ ім. М. М. Коцюбинського).

170. КАЛЕНДАР знаменних і пам'ятних дат Сумщини на 2019 рік / Сумська обл. універс. наук. б-ка ; упоряд. О. К. Липник. – Суми, 2018. – 67 с.

С. 42–46 : Біобібліографічна довідка про П. О. Куліша.

171. ПАНТЕЛЕЙМОН Куліш: міфи і реальність : метод.-бібліогр. матеріали / Черніг. ОУНБ ім. В. Г. Короленка ; [підгот. О. П. Рижасєва ; відп. за вин. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2009. – 32 с.

172. «ПЕРВОРЯДНА зірка в українському письменстві» : 7 серпня – 200 років від дня народження П. О. Куліша (1819–1897) // Знаменні і пам'ятні дати Чернігівської області на

2019 рік / Черніг. обл. універс. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; [уклад. : Л. В. Студьонова, І. Я. Каганова, О. В. Дорохова ; відп. за вин. І. М. Аліференко]. – Чернігів, 2018. – С. 49–54.

173. ПОЛУМ'ЯНИЙ патріот України : до 195-річчя з дня народження П. Куліша : бібліогр. покажч. – 2-е вид., доповн. / уклад. : Л. І. Панова, Л. О. Соловійова, О. О. Янченко ; відп. за вин. Н. В. Портная. – Славутич, 2014. – 20 с.

174. ФЕДУРУК О. Бібліографія творів Куліша (1989–2002) / Олесь Федорук // Молода нація : альманах. – Київ, 2004. – Вин. 1. – С. 239–257 ; Відкритий архів : щорічник матеріалів для досліджень з іст. модерної укр. культури. – Київ, 2004. – Т. 1. – С. 453–473.

175. ШЕВЧЕНКО В. Сторінки життя і творчості Пантелеймона Куліша та деякі аспекти їх втілення / В. Шевченко // Визвольний шлях. – 2001. – № 1. – С. 101–119.

С. 108–119 : Бібліографія.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Аліференко І. М. 171
Андреєв М. А. 26
Антоненко П. 128
Антонович М. 96
Арендар Г. 27
Барвінський О. 110
Барвінські 104
Білозерська О. М. (Ганна Барвінок) 7, 27, 49, 51, 53, 53а, 55, 62, 65, 103, 116, 130, 132, 153, 157, 158, 165
Білозерський В. 103, 110, 130, 132
Білозерський М. В. 28
Білозерський М. Д. 107
Білозерські 151
Близнюк М. 129
Блоха Ю. 156
Будзар М. 28
Вагилевич І. 71
Варвара Б. 110
Васюта О. П. 66
Величко В. М. 50, 51, 130
Вербицькі 42
Вертіль О. 131
Вечоренко П. 132, 133
Вишнівська С. В. 97
Власенко Н. І. 169
Вовк-Карачевські 39
Галей С. 67
Ганна Барвінок (О. М. Білозерська) 7, 27, 49, 51, 53, 53а, 55, 62, 65, 103, 116, 130, 132, 153, 157, 158, 165
Глібов Л. 89, 116
Глібова П. 57, 58, 61

Головацький Я. 71	Іваницька С. Г. 11
Гончар О. Т. 2	Івашків В. М. 2, 70
Гончарук П. С. 8, 68	Ільницька Л. 71
Грабович Г. 1	Ісаєнко К. П. 82
Грабовський М. 105, 126	Кантур Ю. 137
Грегуль Г. 52	Каранда М. 138
Григор'єв Ю. Е. 2	Карась С. 139
Грінченко Б. 7, 25	Кириєвський В. 33
Дворник Н. 134	Кіржаєва С. М. 6
Дєдов Б. 157	Коваленко Л. А. 72
Дзеверін І. О. 2	Ковалець Я. Ф. 34, 35
Дзира І. 78	Ковачок Я. В. 83
Дзюба Т. 30	Коломійченки 39
Дмитрієнко М. 31	Кондратьєва Д. 12
Дорошенко В. О. 79	Кониський О. Я. 96
Дроздова О. 80	Коновалова Н. 97
Дуб'янські 39	Кононенко М. С. 102
Дудко В. І. 1, 98	Корсак І. 13, 55
Дьомін М. 158	Котенко А. Л. 103
Ємець В. 66	Коцюбинський М. М. 14, 116
Єфремов С. 11	Кочубеї 39
Жежера В. 53	Кочубей М. 51
Жулинський М. Г. 16, 17	Кравець О. 104
Забарний О. 53а	Кравченко О. О. 36, 73, 105
Забіла В. 124	Кралюк П. 84
Зайцев П. 59	Красавіна В. В. 85
Закусило С. 136	Кривуляк О. 85
Захаркін С. 1, 100	Кузьменко Л. 140
Зеленська Л. 9, 10, 54, 101	Кулініч Ю. Я. 106
Зеров М. 81	Куннова О. В. 169
Зіневич А. 159	Лаврик К. 142
Зіновієв К. 69	Лагодич М. 86

Левицький М. 143	Охріменко П. П. 108
Линник О. К. 170	Павленко С. 165
Лисенко І. 74	Пазяк Н. 109
Лисенко М. 66	Панова Л. І. 173
Луняк Є. 37, 56	Панченко В. 87
Магула М. 144	Петров В. 59
Мазур Б. 145	Пиріг П. 111
Мазуркевич О. 14	Плющ В. 150
Майстат Л. 146	Плющ І. С. 20, 150, 160
Максимович М. О. 112	Побірченко Н. 112
Малинка О. 66	Погрібний А. 21
Малюк М. 99	Половин В. 110
Марко Вовчк 63	Портная Н. В. 173
Медвідь П. 160	Потапенко Ю. 165
Метлинський А. Л. 122	Продан І. 113
Миклуха-Маклай М. 13	Пулюй І. П. 7, 27, 60, 86, 88, 101, 110, 113–115
Миколаєнко В. 147	Реп'ях С. 22, 166
Михайлов О. 111	Рибалка О. 135
Міллер Н. В. 15	Рижаєва О. П. 171
Мітченко В. 7	Родін В. 41
Могилянський М. 7	Рокіцький О. 88
Москаленко В. 39	Романіка М. 115
Науменко В. 148, 161	Сасенко Н. 151
Нахлік Є. К. 2, 57	Самойленко Г. В. 61, 89, 167
Нахлік О. 57	Сапон В. М. 90
Нечуй-Левицький І. 86, 88	Сарбей В. 62
Ніколаєва Г. 57	Сиротенко В. 42, 43
Ніс С. Д. 99	Ситий І. М. 44, 75
Номис М. 109	Скорульська Р. 116
Обезюк М. 158	Славицький 110
Оленівська Л. 20, 162-164	Соловей А. 152
Онищенко Н. 40, 58	Соловйова Л. О. 173
Орленко Ю. 149	

Стороженко М. В. 117	Янковська Ж. 76
Стріха М. 91	Янковський О. 168
Студьонова Л. В. 63, 118	Яновська Л. 116
Тарновський-молодший В. В. 106, 111	Янченко О. О. 173
Темірова Н. 12	Яременко В. 25, 47
Терлецький В. В. 24, 45, 46, 119–121	Яхно Л. 4
Тимків Н. 92	Яценко Н. 77
Тимченко Є. К. 100	Яцюк В. 7, 48, 127
Толстоухов А. 18	
Томазов В. 31	
Троїцькі 39	
Ульяновський В. 117	
Ушинський К. Д. 121	
Федорук О. 1, 18, 44, 93–95, 107, 122–126, 174	
Фомічов А. 153	
Хоменко В. 154	
Чайковський М. 13	
Череп'юк В. 86	
Черкасова Г. 64	
Шандра В. С. 32	
Шашкевич М. 71	
Шевченко В. 175	
Шевченко Т. Г. 17, 59, 108, 118, 123, 127	
Шевчук В. 69	
Шипацький-Ілліч О. В. 69	
Шкурко М. 37, 97	
Шокало О. 65	
Шугай О. 69	
Явір В. 155	

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ТВОРИ П. О. КУЛІША	14
ЛІТЕРАТУРА ПРО П. О. КУЛІША	14
Загальний розділ	14
До бібліографії П. О. Куліша	17
Приватне життя П. О. Куліша	20
П. О. Куліш – народознавець, історик, письменник	22
П. О. Куліш – народознавець, історик	22
П. О. Куліш – письменник	24
Творчі та дружні зв'язки П. О. Куліша	26
Вшанування пам'яті П. О. Куліша на Чернігівщині	31
Музей-заповідник «Ганнина Пустинь»	34
Бібліографія	36
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	38

Науково-популярне видання

ЧЕРНІГІВЩИНА У ЖИТТІ ТА ТВОРЧОСТІ Н. О. КУЛІША

Рекомендаційний бібліографічний покажчик

Укладач **Л. В. Студьонова**

Редактор

Відповідальна за випуск

Комп'ютерне макетування

І. Я. Каганова

І. М. Аліференко

А. О. Ширманова

Ризограф Чернігівської ОУНБ ім. В. Г. Короленка

Тираж 50 пр.

Видавець і виготовлювач

КЗ «Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека

ім. В. Г. Короленка»

проспект Миру, 41, м. Чернігів, 14000

e-mail: korolenkolib@ukr.net

АДРЕСА БІБЛІОТЕКИ:

14000
м. Чернігів
пр. Миру, 41

КОНТАКТИ:

Тел./ факс: (0462) 77-45-63
E-mail: korolenkolib@ukr.net
Адреса сайта: libkor.com.ua